

De schilders van het Zoniënwood

door Machteld DE SCHRIJVER
Kunsthistorica

“Gelukkig de steden die door bomen omzoomd zijn. De voortuin van Brussel is een woud. Diegenen onder ons, die in Brussel wonen, hebben zich blindgestaard op zulk een prachtwiegende omgeving ! Het was voor ons een waar genoegen onder het naburige geboomte ons in eenzaamheid te verdiepen en er, bij het uitdenken van kunstwerken, een zielsverwerking te ondergaan”

(Citaat Emile VERHAEREN)

Belang van het Zoniënwood

Het Zoniënwood is van oudsher een belangrijke plaats geweest. Ooit was het een deel van één der grootste wouden van Gallië, gelegen tussen de Samber en de Schelde. Vanaf de Middeleeuwen werden er, als oord van vroomheid en van meditatie, belangrijke kloostergemeenschappen en scriptoria gesticht.

Het woud deed vanaf dezelfde tijd ook dienst als belangrijke jachtplaats van de hertogen van Brabant en hun latere opvolgers en als ontginningsplaats voor houtbouw.

Reeds vòòr de ingrepen, verricht in de Oostenrijkse tijd, en de verbeteringen wat betreft bereikbaarheid door het verbreden van verschillende toegangswegen, ontstonden er nieuwe gehuchten. Vanaf 1788 werd het Zoniënwood als “majestatische beukenkathedraal” ook een belangrijke wandelplaats. Zowel Brusselaars als toeristen brachten er hun vrije tijd door. Het woud werd ook een vruchtbare inspiratieplaats voor schilders.

Van klooster- en jachtoase tot bosmuseum - De School van Tervuren speelt een pioniersrol

De eerste plaats in Europa, waar schilders gingen werken in open lucht en de natuur gingen vereeuwigen, ver weg van de mondaine stad, was het Franse dorp Barbizon, in de bossen van Fontainebleau en vlakbij Parijs. De Franse hoofdstad was vaak een voorbeeld voor Brussel. In 1864 gingen enkele leden van de Société Libre des Beaux Arts, het toenmalige boegbeeld van realisme in ons land, aan de slag in Tervuren. Deze leden waren bevriend met de toenmalige secretaris van de reeds vermelde kunstvereniging, Camille VAN CAMP en met Hippolyte BOULENGER. Vaak kwamen ze samen in de herberg In de Vos, gelegen in de oude Tervuurse dorpskom. Zowel het bos en de holle wegen als andere pittoreske locaties in Vossem of Duisburg of privé-domeinen en parken werden opgezocht. Vanaf 1897 werd Tervuren makkelijk bereikbaar, door de aanleg van de Tervurenlaan en de elektrische tramlijn. Niet verwonderlijk dus dat zowel Belgische als

buitenlandse schilders, zoals de Hollandse schilder Willem ROELOFS, er graag kwamen werken. Later speelden ook de plaatselijke gemeentesecretaris, Joseph Theodore COOSEMANS en Alphonse ASSELBERGS een belangrijke rol.

De term 'schilder van Tervuren' werd voor het eerst gelanceerd door Hippolyte BOULENGER, n.a.v. zijn deelname aan het driejaarlijkse Salon te Brussel, in 1866. De School van Tervuren werd kortelings daarna bekend, dank zij de vele vurige pleidooien van de criticus Camille LEMONNIER. De doelstellingen waren echter verschillend ten opzichte van de schilders van Barbizon. In Tervuren wilden de schilders op de eerste plaats 'van hun tijd zijn' en dus het wonder van de waarheid en het beleven van vreugde, door de waarheid weer te geven, uitdrukken.

De term 'School van Tervuren' is echter niet correct en staat de dag van vandaag nog steeds ter discussie. Wat wel belangrijk is, is het feit dat de reputatie van het Zoniënwoud aan deze groep schilders te danken is en dat in ons land zich nog andere 'landschapsschilderkolonies' hebben ontwikkeld. Zo ontstonden o.a. ook de school van Dendermonde, de school van Oudergem, de school van Kalmthout en de school van Sint-Martens-Latem. Zelfs de Ardennen en onze kust werden favoriete pleisterplaatsen van schilders. In totaal hebben zich tussen 1850 en 1914 ca. 170tal kunstenaardorpen in Europa ontwikkeld.

Schilders van Roodklooster. De kunstenaarslocaties in Hoeilaart, Terhulpen, Ukkel en Linkebeek

Ook andere kunstenaarskringen werden aangetrokken door de rust, de kalmte en de intimiteit van het woud. Het Zoniënwoud was geen geromantiseerde, getemde wildernis, maar een oord dat vertrouwen wekte. Na Hippolyte BOULENGER en Jean-Baptiste DEGREEF kwamen, vanaf 1884, enkele

Jean-Baptiste DEGREEF aan het werk rond Roodklooster (naar een prentkaart)

leden van de 'XX', zoals James ENSOR en Willem VOGELS er schilderen. Ze groeiden beide uit tot onze 'enfants terribles' in de schilderkunst en werden onze grote autochtone impressionisten of tachisten. Ook leden van La Chrysalide, L'Effort, Le Labeur en Pour l'Art, waaronder VOGELS en zijn Griekse vriend Pericles PANTAZIS, ontdekten de charme van Oudergem en Roodklooster. PANTAZIS werkte er urenlang in de sneeuw, zou er ook een longontsteking oplopen en is ten gevolge van deze ziekte jong overleden. In navolging van onze Vlaamse Primitief Hugo VAN DER GOES trok Alfred BASTIEN een hele schare jonge kunstenaars aan. BASTIEN woonde eerst in het molenaarshuisje van het

*Boven : Het molenaarshuisje
(naar een schets van Alfred BASTIEN, © VVZ)*

*Beneden : De portierswoning
(foto van Michel MAZIERS, 2009)*

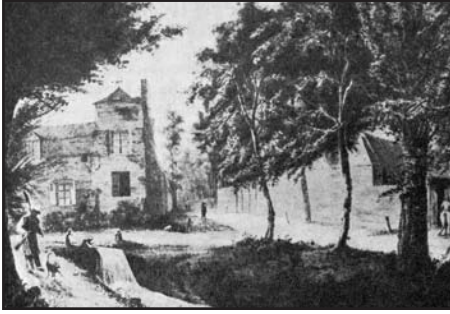
klooster, nadien in de portierswoning. Vanaf 1900 woonden in Oudergem ook Leon HOYOUX en Désiré HAINE. Als laatste is Auguste OLEFFE er zich tenslotte komen vestigen. Hij woonde eerst op de zolder van de oude kloosterbrouwerij. Met steun van Henri VAN CUTSEM kon hij zich een villa kopen, aan de Waversesteenweg. OLEFFE gaf er o.a. raad aan Léon THEVENET, Anne Pierre DE KAT, Jean BRUSSELMANS en Jehan FRISON. Later was OLEFFE ook nog actief in een atelier, in Watermaal-Bosvoorde, in de buurt van de Bezemhoek, waar hij een belangrijke leraar werd van Rik WOUTERS. Oleffe aanzag Rik trouwens als zijn spirituele erfgenaam. Verder had OLEFFE ook goede contacten met

TYTGAT, RAMAH, Ferdinand SCHIRREN, Willem PAERELS, Philibert COCKX, waardoor zijn woonst als tempel van de grote Brabantse fauvisten of de Brusselse coloristen werd omschreven.

Isidore VERHEYDEN koos echter in 1873 voor een ander oord, meer bepaald voor Hoeilaart. Hij was vooral aangetrokken door het heuvelachtige, lieflijke landschap. VERHEYDEN was er niet alleen actief als schilder maar bewerkte er ook de bodem en werd één der eerste druiventelers.

Terhulpen werd, dank zij de bouw van een spoorwegstation, vanaf 1854, een belangrijke wandelplaats voor de Brusselse bourgeoisie. Tal van beroemde kunstenaars, zoals Philippe WOLFERS, Theo en Octave VAN RIJSSELBERGHE en Victor HORTA hebben er verbleven. Camille LEMONNIER heeft er zijn boek *Un mâle* geschreven en geraakte er bevriend met het kunstenaarsechtpaar WYTSMAN. Later werkten Rodolphe en Juliette WYTSMAN nog lang in de 'kunstenaarsvallei' van Linkebeek.

Het rurale Ukkel, gelegen in de schaduw van Brussel, is steeds belangrijk geweest voor vastgoedmakelaars. Er werden vanaf de tweede helft van de 19de eeuw verschillende sjieke woonwijken en parken aangelegd. Een tramlijn verbond zelfs vanaf 1875 het Stephanieplein over de Brugmannlaan met de Globe. De oude herberg Au Vieux Cornet of de Oude Horen, gelegen op de hoek van de De Frélaan en het Krabbegat, dat ooit ook een rol gespeeld heeft in het jachtbeheer

*Au Vieux Cornet - De Oude Hoorn
(naar een tekening van Paul VITZTHUMB (1827)
in Le Folklore brabançon nr 160, 1963)*

van de Brabantse hertogen, werd een belangrijke tentoonstellingslocatie. In 1922 werd er ook het Uccle Centre d'Art opgericht. Deze vereniging ijverde voor meerdere doeleinden. Men wilde in eerste instantie natuurlijk het talent van de eigen leden bekend maken. Denken we maar aan de kunstenaars Jehan FRISON, Henri OTTEVAERE, Medard VERBRUGH, Rik WOUTERS en Willem PAERELS. De kring wilde ook historische en pittoreske natuursites beschermen en historische werken uitgeven. Dank zij de inzet van deze vereniging zijn er in het Zoniënwoud banken en monumenten gecreëerd, ter ere van de beeldhouwer Paul DUBOIS of de schrijvers Charles DE COSTER en Georges MARLOW.

Een vierdelige expo in het Museum van Elsene en een tweetalige catalogus

De Brusselse deelgemeente Elsene is geen poort of toegangszone tot het Zoniënwoud. Men koos echter het museum van Elsene als tentoonstellingslocatie uit, omwille van 2 belangrijke redenen.

Ten eerste omwille van de rijke permanente collectie landschapsschilderijen en vele onbekende schatten in de reserve. Ten tweede omdat de schilder René STEVENS, ook stichter van de Liga van de Vrienden van het Zoniënwoud (in 1909), in het museum in 1930 werd gevierd en de gemeente toen ook een werk heeft aangekocht.

Deze tentoonstelling werd opgebouwd in vier verschillende zalen. Als basis voor deze indeling diende de publicatie over het Zoniënwoud, eveneens van de hand van de schilder René STEVENS en uitgegeven in 1914-1923. STEVENS had toen als belangrijke indeling van het boek de 4 belangrijke toegangswegen naar het woud gekozen. De bezoeker maakt in het museum een picturale wandeltocht door het woud en ontdekt er niet alleen vier belangrijke kunstenaarslocaties maar ook een reeks schilders die 100 jaar actief was. Een originele invalshoek die zorgde voor een boeiende tentoonstelling, te meer omdat er vele werken uit gemeentelijke musea en privé-bezit zijn bij elkaar gebracht. Alleen al het Hof van Melijn van Tervuren heeft 6 werken uitgeleend !

De expositie is nog tot 10 januari te bezoeken, vanaf dinsdag tot zondag en tussen 11.30 u en 17 uur. Het museum van Elsene is bereikbaar met de lijnen 38, 54, 59, 60, 74 en 95.

De tweetalige en rijk geïllustreerde catalogus van 135 pagina's, uitgegeven door Racine, kost 24,95 €. De publicatie bestaat uit een voorwoord, een inleiding van de samensteller van de tentoonstelling, meerdere hoofd-stukken en bevat op het einde nog een mooie portret-tengalerij van 46 kunstenaars en een zeer uitvoerige bibliografie.